Kinesisk rosemaling?

Av Karl Emil Strømstad og Yngve Løberg

En utfordrende overskrift. Kan vår rosemaling og andre bondeantikviteter være noe annet enn urnorske? Dette er et spørsmål som jeg har grublet på i mange år, helt fra jeg fant denne kinesiske gjenstanden som etter min mening er dekorert i en stil nær beslektet med vår rosemaling.

Fig. 1 'Hill jar', Han-dynastiet, Kina. H. 24 cm.

Dette er en kinesisk såkalt 'Hill jar' fra Han-dynastiet, dvs ca 2000 år gammel, Fig. 1. Den er uglasert, men bemalt med farger som ikke er brent fast, slik at de har lett for å viskes bort. Lokket er formet som et fjell, i dette tilfellet snedekt. Den er 24 cm høy og 21 cm i diameter. Det mest

interessante er selve krukken idet den er dekorert rundt hele utsiden med en type akantusranker (Fig. 2 og 3).

Fig 2. 'Hill jar', detalj

Fig 3. 'Hill jar', detalj

Hva har dette med rosemaling å gjøre? Norsk rosemaling er også bygget opp rundt akantusranker, så selv om de ikke er helt like, er utgangspunktet det samme, se Fig. 4.

Fig. 4 Telemarksmaling fra ca 1850, ukjent maler

Så kan man spekulere. Er det overhodet noen sammenheng, eller er det bare et tradisjonelt mønster som går igjen i flere kulturer? Krukken over er ikke den eneste gjenstanden som er i slekt med våre bondeantikviteter.

Jeg har et annet eksempel på en gjenstand fra Han-dynastiet som vi finner igjen i vår bondekultur, en skje leirgods som ser ut til å være modell for norske skjeer i tre, se Fig. 5,6,7.

Fig. 5,6,7 Skje av steingods, Han-dynastiet

Jeg fikk meg en positiv overraskelse ved gjennomlesing av Johanne Huitfeldts nye bok, «Bergtatt av kinesisk kunst». Der var det en gjenstand fra Han-dynastiet med lignende rosemaling.

Fig. 7 Matbeholder, Han-dynastiet, Kina. H: 29 cm. Foto gjengitt med tillatelse fra J. Huitfeldt

Så nå har vi flere gjenstander som viser likheter med vår bondekunst. Kan dette være tilfeldig?
Jeg oppdaget for noen år siden et annet medlem i Norsk Selskap for Orientalsk Keramikk som var rosemaler og som viste stor interesse for krukken. Vi fant ut at dette var så interessant at det burde

skrives om, slik at flere kunne delta i tanken og diskusjonen. Så i det følgende kommer Yngve Løbergs kommentarer til disse spørsmål:

Innledning

Rosemaling er for så vidt ikke en særnorsk uttrykksform. Egentlig ville dekorativ malerkunst være et bedre uttrykk, men ut fra dialektene i tidsperioden med 'rosut natur', 'rosutu kyr' etc. ble malingen som var kunst den gang, etterhvert kalt rosemaling. I begynnelsen omfattet dette flere grener av folkekunsten. De fleste andre land drev også med dekorativ maling hvor stilspråket utviklet seg ulikt, men tok inspirasjon fra den historiske arv og de samme store stilarter som renessanse, barokk, rokokko etc.

I tillegg til mulige direkte påvirkninger, kan vi finne de merkeligste og mer enn subtile sammenhenger og likheter i de ulike lands kulturuttrykk. I stor grad kan disse føres tilbake til kinesiske og andre asiatiske lands opprinnelser. Kunstuttrykkene inneholder selvsagt eget lands egenart og kreativitet, idet 'kunstbølgene' kan gå en vei, for så å komme beriket med ny kreativitet tilbake igjen.

Treskuren i Norge, fra første halvdel av 800-tallet, fikk stor innvirkning på den rike kirkekunsten med den romanske stil (år 1000 og fremover) og således både indirekte og direkte påvirkning på rosemalingens start og utvikling. Særlig maling, de sterke farger og symbolmalingen i kirkekunsten ble betydelig. Senere ble den store kunstinteressen ute i Middelhavslandene rundt år 1600 en inspirasjonskilde for kunstuttrykket som direkte, men mer indirekte fikk betydning for rosemalingens start og utvikling.

Vi har enkelte rosemalingsobjekt i Norge helt fra tidlig 1600, men det var fra rundt 1750-1860 at høydepunktene og den ulike stilutviklingen i de viktigste dalstrøkene blomstret frem mot 1860, så en sterk nedgang mot 1900 (ref industraliseringen), deretter en liten oppgang i begynnelsen av 1900.

Tidsepoker og mulig direkte og indirekte påvirkning på rosemalingen

I <u>eldre og yngre steinalder</u> i Norge (7000-1500 f. Kr) ligger fokuset på bruksformer hvor det var lite ornamenter, men stilistiske dyreformer, ref. helleristningene. Det er rimelig å si at i Kina i neolittisk tid samt Xia-dynastiet (2033–1562 f. Kr), var uttrykksformene mye mer utviklet enn i Norge og Middelhavslandene. Disse ble dog senere en del av den historiske kunstarv og utgangspunkt til videreutvikling.

Under bronsealderen (1500-400 f. Kr) var det på denne tiden mye symbolornamentikk og spiralornamenter, også i Norge. Formkulturen i bronsealderen hadde tilbakegang mellom ca 500 - 400 f. Kr, dog ble mye av det tidligere tatt opp igjen rundt 400 e. Kr. med dyreornamentikk i tre, metall, tekstiler og etterhvert treskjærerkunsten. I Kina med Shang (1600-1046 f. Kr) og Zhou (1046-220 f. Kr) er det rimelig å tro på liten påvirkning på europeisk kunstuttrykk, men den rike utvikling i Kina ble senere utgangspunkt for en viss sammensmelting og videreutvikling i resten av Asia og Middelhavslandene.

I vår jernalder (500 f.Kr- 800 e.Kr) har vi flotte keramikkformer inspirert av Folkevandringstida og dyreornamentikken. I Kina med bla Qin, Han, Sui og Tang har vi åpning av Silkeveien(e) og handel med resten av Asia og Middelhavslandene. Det er rimelig å anta at Norge som utpost iallfall fikk en indirekte påvirkning fra all den kunstneriske og ornamentale uttrykksform som kineserne brakte med seg samt den som ble skapt mellom kinesisk og annen asiatisk uttrykksform. Resultatet ble en rik kunstarv hvor mye dessverre er tapt over tid.

I vår yngre jernalder (600 – 1050 e.Kr) var det en rik tid for Norge med avansert ornamental metallkunst og rik videreutvikling. Dette ga store impulser inn mot vikingtiden. I Kina fra Tang (618-907 e.Kr) gjennom Fem dynastier og Song (960-1279 Kr) med sine kunstuttrykk, samt boktrykkerkunsten fikk stor betydning for den historiske kunstutviklingen, men påvirkningen på resten av Asia og Middelhavslandene vil trolig direkte være liten, men betraktelig senere når Kina åpnet mer opp for handel.

I vår vikingtid (800-1030 e.Kr) ble kunsten i tre og stein en ornamental og symbolsk storhetstid med vikingskipene, Urnes-ornamentikken etc. I denne perioden har Norge deltatt i stor kunstutveksling, dog ikke direkte med Kina, men via kinesisk og annen asiatisk påvirkning på kunsten i Middelhavslandene.
Etter vikingtiden i perioden 1100-1250 e.Kr kom en storhetstid for kunstutviklingen i Norge og som virket inspirerende på særlig byenes men også bygdenes kunst og håndverk innen tre, metall, husflid og byggekunst. Mye av dette har dog gått tapt. I Kina var det slutten på Song etterfulgt av Yuan (1279-1368 e.Kr) med rik handel og kunstutveksling, særlig med resten av Asia med overføring til Middelhavslandene. Dette blir en del av den historiske arv som påvirket Norge senere i tid.

Gjennom middelalderen og fra 1350 og ca 400 år fremover, ble uselvstendige og mørke tider for kunst og håndverk skapt i Norge. Dog på bygdene ble gamle kunsthåndverk og håndverk innen tre, metall, vev og byggekunst holdt i hevd og dels videreutviklet ut fra impulser fra Middelhavs-landenes kunst, håndverk og kunstarv. Alt i alt kan det sies at dette solide nivå var skapt og formet ulikt i landet, men også bygget på hva som hadde vært av strømninger fra kontinentet, som igjen med egenart hadde bygd på strømninger og impulser fra andre asiatiske og kinesiske tidsperioder. Middelhavslandenes handel med Kina under Ming-dynastiet (1368-1644 e.Kr) og i særlig grad under Qing med de Ostindiske kompanier, brakte betydelige impulser frem og tilbake. Dette fikk stor betydning også for Nordens kunstuttrykk og derved rosemalingen.

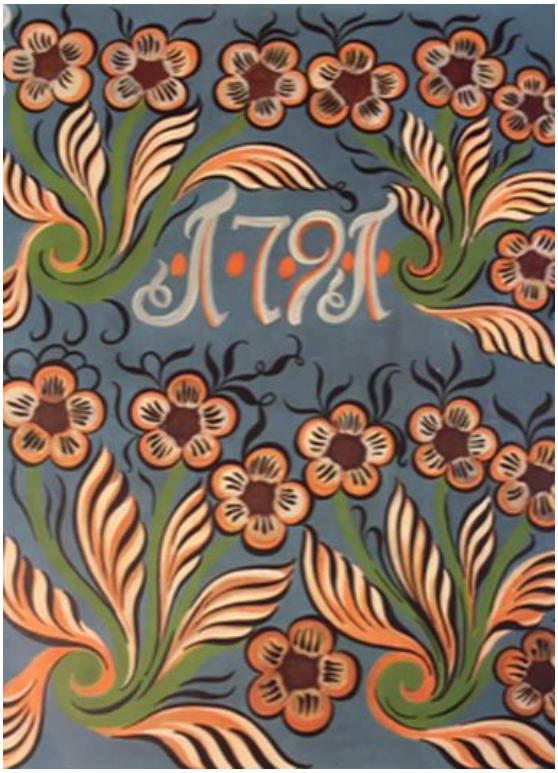

Fig. 8 Kisterose fra Haugeberg, Hjartdal.
Ukjent maler, 1791

Den rike kunstinteressen i Europa på 1600- og 1700-tallet innenfor alle kunstformer fikk den største innvirkning for den videre kunstutvikling i bondesamfunnet. Påvirkningen utenfra særlig via kirkekunsten og de ulike stilretninger som renessanse (1350-1600) og særlig barokken (1580-1720) og rokokko (1730-1770) er hver for seg essensielle i utviklingen og videreutviklingen av rosemalingen. Omkring 1650 ble renessansestilen mektig i bl.a stavkirkene og mye av ornamentikken bygger på gresk og romersk kunst, men også former av orientalsk og asiatisk kunstuttrykk. Særlig akantusen ble sentral også i treskurd og rosemaling, planten som kan tilbakeføres i lang tid før Kristus.

I begynnelsen var det blomebarokken som ga sterke impulser til rosemalingen, særlig i Numedal innen kirkeutsmykninger og rosemaling. Denne stilart ble også senere på 1800 tallet tatt i bruk av noen av Telemarksmalere. Men det ble akantusmotivet som ble det bærende for rosemalingen i siste fase av barokken, det gjennomsyret nesten alle daler fra 1750 og fremover. Blomstermalingen ble også påvirket av mer eksotiske blomsterslag, se Fig. 8.

Regence var overgangen fra barokk til rokokko, hvor særlig rokokko fikk stor betydning hos Telemarks-malerne (Telemarksstil) og deres fremferd i andre deler av landet. Sentralt står nå S- og C-formene, og akantusen forsvinner mer og mer. De asymmetriske S-og C-formene er orientalsk inspirert og viktige stiltrekk er fra kinesiske kunstarbeider. Ref. også rokokkomotivene, kineserier, på skap og kunstgjenstander, ofte på velkjente bondegjenstander.

Formet gjennom gammelt og nytt ble rosemalingen skapt, utviklet og differensiert i de ulike bygder, hvor de gamle bruksgjenstander i bondesamfunnet som kister, skap, senger, boller og diverse andre tregjenstander ble bemalt samtidig som dører og hele stuer ble prydet.

Fig. 10 Telemarksmaling fra ca 1850, ukjent maler

Oppsummering

Kinesisk rosemaling var spørsmålet. Det kan sies at det var fra ca 1600 og fremover at vi kan se en direkte kobling mellom kinesisk kunstuttrykk og rosemaling. Imidlertid har den historiske kunstarv direkte og enda mer indirekte hatt stor betydning også for rosemalingen. Først ved asiatisk, kinesiske og felles strømninger. Deretter ved koblinger og felles strømninger med Middelhavslandene og senere Norden. Via maletekniske utføringer, figurbruk og symbolbruk er det mulig å se påvirkningene på rosemalingen over tid. Særlig fra 1600-tallet og fremover kan man

finne pekere tilbake til særlig elementer i kirkekunsten, men også som nevnt ovenfor spede eksempler lenger tilbake. Mye er gått tapt av gjenstander over tid, men påstanden er fortsatt at det er mulig å finne mer direkte påvirkninger, fra de ulike kinesiske tidsepoker, på de ulike rosemalingsstilene.

Jeg føler vi er kommet et godt stykke på vei med avklaring av disse spørsmål. Muligheten er der, men vi kan ikke definitivt bekrefte eller avkrefte spørsmålet. Vårt håp er at dette kan inspirere til videre studier av disse interessante problemstillinger.